

**Advies ter voorbereiding van de Bologna-
opvolgingsconferentie van 28 en 29 april 2009
in Leuven en Louvain-la-Neuve**

Advies ter voorbereiding van de Bologna-opvolgingsconferentie van 28 en 29 april 2009 in Leuven en Louvain-la-Neuve

1 Situering

De tweejaarlijkse opvolgingsconferentie van het Bologna-proces vindt dit jaar plaats in Leuven en Louvain-la-Neuve op 28 en 29 april 2009. De ministers verantwoordelijk voor hoger onderwijs in de 46 deelnemende landen maken er een stand van zaken op en formuleren toekomstige actiepunten voor de ontwikkeling van een Europese hogeronderwijsruimte. De Benelux-landen verzorgen het secretariaat. De Raad Hoger Onderwijs lijst in dit advies een aantal aandachtspunten op die minister Vandenbroucke kan meenemen in de besprekingen. Dit zal de gedragenheid van de boodschap van de Vlaamse delegatie vergroten.

Dit advies werd voorbereid door de werkgroep Internationale tendenzen hogeronderwijsbeleid, voorgezeten door Stephan Neetens. De Raad Hoger Onderwijs bracht dit advies met eenparigheid van stemmen uit tijdens zijn raadsvergadering van 21 april 2009. Er waren 19 stemgerechtigde leden aanwezig.

De raad zal in een volgend advies nog reageren op het communiqué van de ministers en aanbevelingen doen voor de implementatie ervan in Vlaanderen.

2 Verdiensten van het Bologna-proces

Het Bolognaproces heeft een ommezwaai teweeggebracht in het hoger onderwijs in Europa. Het is ongetwijfeld een van de meest ingrijpende processen die op zulke schaal in het (hoger) onderwijs hebben plaatsgevonden. De partnerlanden hebben een gemeenschappelijke uitdaging aanvaard en zoeken samen naar vergelijkbare oplossingen. Het Bologna-proces heeft de afgelopen jaren bijgedragen tot een verbetering van de kwaliteit van het Europese hoger onderwijs. Het bracht in vele landen een dynamiek op gang die zonder twijfel verdergezet moet worden (met betrekking tot kwaliteitszorg, structuur van het hoger onderwijs, flexibiliteit). Via het versterken van vertrouwen en het verhogen van de vergelijkbaarheid, draagt het Bologna-proces bij tot een verhoogde mobiliteit en flexibiliteit. Het is belangrijk dit streven naar een democratische en kwaliteitsvolle Europese hogeronderwijsruimte verder te stimuleren. De open dialoog die op gang is gebracht, heeft ook de samenwerking met het sociale middenveld, de industrie en het werkveld versterkt.

3 Aandachtspunten ter voorbereiding van de Benelux-conferentie

3.1 De inhoudelijke aanpak opnieuw beklemtonen

Het Bologna-proces heeft de afgelopen jaren vooral gefocust op het creëren van vergelijkbare structuren en de kwaliteitszorg. Dit was een noodzakelijke fase. Vandaag wordt het meer dan tijd om de klemtoon opnieuw te leggen op inhoudelijke discussies. Hierin moet de student centraal staan. Essentieel hierbij is de verdere ontwikkeling van *student-centered learning*. Maar ook de kwaliteitszorg en erkenning van buitenlandse diploma's verdienen verdere inhoudelijke aandacht. Het Bologna-proces mag onder geen beding afglijden naar een louter formalistische aangelegenheid.

3.2 De sociale dimensie versterken

Het hoger onderwijs heeft een democratiseringstaak. De groep studenten en de personeelsformatie moeten de maatschappij reflecteren. Voorlopig zijn er nog teveel bevolkingsgroepen die de weg naar het hoger onderwijs niet vinden. Om van het Bologna-proces een echt democratisch proces te maken, is het belangrijk verder grondig na te denken over het versterken van de sociale dimensie. Dit betekent het bewerkstelligen van een verhoogde participatiegraad en het realiseren van een solidair Europa met een hoge sociale cohesie. Belangrijk hierbij is de sociale dimensie vanaf nu consequent in de *stocktaking* op te nemen en concrete maatregelen voor te stellen en te implementeren om zogenaamde kansengroepen gelijke kansen te bieden bij de instroom, doorstroom en uitstroom.

In 2007, tijdens de Bologna-opvolgingsconferentie in Londen, namen de ministers enkele duidelijke engagementen op. Elk partnerland zou een nationaal actieplan opstellen voor de sociale dimensie, met een strategie en meetbare doelstellingen. Uit een analyse van de nationale actieplannen voor sociale insluiting door het Centrum voor Sociale Studies van de Universiteit Antwerpen (2001-2003 en 2003-2005), blijkt dat deze nationale actieplannen vaak sterk ontoereikend zijn. Ook de rapporten van Eurostat en Eurostudent¹ –die in opdracht van de Bologna-ministers uitgevoerd werden– over de sociale dimensie in het Bologna-proces, geven aan dat aan de sociale dimensie nog voor veel verbetering vatbaar is. De Raad Hoger Onderwijs verwacht dat de ministers tijdens de Benelux-conferentie de nodige conclusies verbinden aan deze gegevens.

Minister Vandenbroucke stelde reeds meermaals dat hij veel belang hecht aan de sociale dimensie. De Vlor verwacht dan ook dat de minister dit als een prioriteit naar voren schuift. Er is een duidelijke boodschap nodig, niet alleen over het belang van de sociale dimensie, maar ook over hoe die te bereiken. De Raad Hoger Onderwijs stelt voor dat de ministers zich verbinden tot het verbeteren van aspecten als de sociale voorzieningen, van de studiefinancieringsstelsels, het verlagen van de studiekosten en dat zij werk maken van een gecoördineerd beleid tussen onderwijs, gezondheidszorg, sociale zekerheid en welzijn. Maar ook op vlak van het non-discriminatiebeleid en het diversiteitsbeleid in Europa zijn nog concrete maatregelen nodig.

¹ Op 21 april 2009 nog niet gepubliceerd, maar wel al besproken in de *Bologna Follow-up Group*.

3.3 Het brede overlegmodel behouden

Het Bologna-proces hanteert een overlegmodel waarbij alle partners van het hoger onderwijs betrokken zijn. Het is belangrijk dit model te behouden en te bewaken dat alle partners volwaardig aan de discussies kunnen deelnemen. Dit overleg moet op alle niveaus plaatsvinden: op het niveau van de beleidsvoorbereiding, de implementatie en de evaluatie. En dit zowel op Europees, op nationaal (regionaal) als op instellingsniveau.

De Europese hogeronderwijsruimte is totnogtoe tot stand gekomen en gegroeid via een breed overleg zonder dwingende procedures. De raad stelt voor deze meer informele manier van werken te behouden.

De huidige opvolgings- en managementstructuren (follow-up-groepen, ministeriële conferenties en *stocktaking*) zijn succesvol gebleken. De raad stelt voor om eventuele nieuwe toekomstige structuren in elk geval hierop te baseren.

3.4 Structureel overleg organiseren met niet-Bologna-landen

Bij het Bologna-proces zijn vandaag 46 landen betrokken. Het is belangrijk dat er structureel overleg wordt opgezet met andere regio's. Vooral in het kader van de mondiale mobiliteit, moet met een zekere openheid gezocht worden naar samenwerkingsverbanden met landen die geen lid zijn van de Bologna-verklaring.

3.5 Nieuwe Bologna-landen beter ondersteunen

Het lijkt erop alsof het Bologna-proces in de partnerlanden met verschillende snelheden geïmplementeerd wordt. De raad roept de overheid op om blijvend te pleiten voor het creëren van ondersteunings- en begeleidingsprogramma's voor landen die het moeilijk hebben om het Bologna-proces te implementeren.

Eventueel kan bekeken worden of de *stocktaking* niet kan worden gedifferentieerd. Landen die net zijn toegetreden hebben veel meer implementatiewerk dan landen die reeds lange tijd tot de Bologna-ruimte behoren. Voor deze laatste groep kunnen ondertussen al ambitieuzere doelstellingen geformuleerd worden. Dit kan ook vermijden dat landen die later zijn toegetreden, het Bologna-proces afremmen omdat ze nog te veel moeten investeren in basishervormingen.

3.6 Datacollectie verbeteren

Regelmatige meet- en evaluatiemomenten zijn noodzakelijk. Alleen door concrete actielijnen en deadlines uit te zetten, kunnen de deelnemende landen effectief vooruitgang boeken. Gegevens over de sociale dimensie, participatie en mobiliteit zijn essentieel. Hierover zijn nog steeds heel weinig gegevens bekend. Verder onderzoek is dus nodig. Om een Europees beleid mogelijk te maken en de vergelijkbaarheid te verzekeren, moet deze dataverzameling op een uniforme wijze gebeuren. Het is hierbij belangrijk dat alle partnerlanden deelnemen. Eurostudent levert nu bijvoorbeeld interessant cijfermateriaal op, maar hierbij zijn te weinig landen betrokken (23 deelnemende landen bij Eurostudent III)².

² Zie www.eurostudent.eu

3.7 Goede prioritering

De vraag of het Bologna-proces een belangrijke rol moet spelen in het ontwikkelen van rankings en andere transparantie-instrumenten heeft het Bologna-debat de afgelopen weken beheerst. De Vlor vroeg in zijn advies over de beleidsbrief reeds aan de overheid om zich hier bijzonder waakzaam en kritisch over op te stellen³. De raad stelt vast dat er evenwel internationaal een sterke druk bestaat op instellingen hoger onderwijs om te participeren aan systemen van ranking. De raad vindt het daarom belangrijk dat Vlaanderen opvolgt wat er zich internationaal op het vlak van ranking ontwikkelt. In elk geval dient vermeden te worden dat Vlaamse instellingen in een zwakke concurrentiële positie terechtkomen in de internationale hoger onderwijsruimte.

De raad vindt de kwestie van ranking in het hoger onderwijs echter geen topprioriteit. Er zijn op dit ogenblik veel dringender dossiers die om maatregelen vragen, zoals de sociale dimensie, de erkenning van buitenlandse diploma's, het versterken van de mobiliteit, kwaliteitszorg, etc.

3.8 Adequate financiering

Een adequate financiering van het hoger onderwijs is een belangrijke randvoorwaarde voor de realisatie van het Bologna-proces. De raad stelt dat onderwijs hoofdzakelijk en in eerste instantie met publieke middelen gefinancierd moet worden. Hij stelt voor dat de overheid zou werken aan een inhaalplan om de totale bestedingen in het hoger onderwijs op 2% van het BRP te brengen (cf. Europese doelstelling⁴).

3.9 Mobiliteit verbeteren

Internationale mobiliteit stimuleert de onderwijskwaliteit van ons hoger onderwijs. Een goed evenwicht tussen inkomende en uitgaande mobiliteit is daarbij van het grootste belang. Een goed mobiliteitsbeleid levert voordelen op voor de instelling, het individu en de maatschappij.

Mobiliteit binnen (en buiten) Europa blijft een knelpunt, ook na de doorvoering van BaMa. Op de Bologna-opvolgingsconferentie in Londen bleek dat studenten te vaak te lang dichtbij huis blijven om een echt internationale hogeronderwijsloopbaan uit te bouwen. Mobiliteit is nochtans een doeltreffend instrument om betekenisvolle en nuttige competenties te verwerven of te verfijnen. Men stelt vast dat meer studenten gebruik zouden kunnen maken van de Erasmusbeurzen. Bovendien blijkt uit Europese gegevens dat deelnemen aan een Erasmusprogramma of niet, mee bepaald wordt door een aantal socio-economische factoren: Erasmusstudenten hebben doorgaans hoger geschoolde ouders met een gemiddeld of hoger inkomen. Hogeschoolstudenten vertrekken minder met een Erasmusprogramma dan universiteitsstudenten. Er vertrekken meer studenten uit een opleiding van vier of vijf jaar dan studenten uit een driejarige opleiding⁵. Voor bepaalde kansengroepen, zoals studenten met een functiebeperking, zijn er nog bijkomende

³ Vlaamse Onderwijsraad. *Advies over de Beleidsbrief 2008-2009*. 13 november 2008.

⁴ Invulling van de moderniseringsagenda voor universiteiten: onderwijs, onderzoek en innovatie, Mededeling van de Commissie aan de Europese Raad en het Europese Parlement, COM(2006)208def, 18 mei 2006

⁵ Otero, M. & McCoshan, A. (2006). *Survey of the Socio-economic Background of Erasmus Students*. ECOTEC.

belemmeringen. Hierbij moet bijvoorbeeld gewerkt worden aan de meeneembaarheid van hulpmiddelen.

De verbetering van de horizontale en verticale mobiliteit moet een eerste prioriteit van het Bologna-proces blijven. Studenten uit armere Europese landen brengen vaak een ontoereikende beurs mee uit hun thuisland. Deze bedragen zijn immers niet afgestemd op de Vlaamse levensstandaard. Studentenvoorzieningen kunnen voor hen soms een oplossing bieden, maar het uitgangspunt zou een adequate studiefinanciering moeten zijn.

Tussen de landen uit de Europese hogeronderwijsruimte bestaan er grote verschillen met betrekking tot studie- en leefkosten. Dit heeft tot gevolg dat heel wat beurzen uit landen met een lagere levensstandaard ontoereikend zijn in landen met een hogere levensstandaard. Ook hebben sommige landen een ontoereikende capaciteit in het hoger onderwijs, waardoor ze meer studenten uitsturen dan ze ontvangen. Deze ongelijke mobiliteitsstromen hebben ook een aantal financiële consequenties. Sommige landen moeten immers meer uitgestuurde studenten financieren. De raad pleit ervoor dat binnen de Europese hogeronderwijsruimte een solidair beleid wordt uitgetekend dat deze problematiek oplost en toelaat dat de beurzen in het land dat uitstuurt, aangepast worden aan de studie- en leefkosten van het gastland. De raad ging hier reeds in zijn advies over het Londencommuniqué van 12 juni 2007 op in.

In het kader van het verbeteren van de internationale mobiliteit, moet ook verder werk gemaakt worden van de erkenning van buitenlandse diploma's. Studenten geven ook aan dat bureaucratische besommeringen en visaproblemen hun deelname aan internationale mobiliteitsprogramma's belemmert. De Vlor vraagt deze problematiek hoog op de Bologna-agenda te zetten.

3.10 Kwaliteitszorg nog verbeteren

Kwaliteitszorg moet oog hebben voor twee doelstellingen: het vertrouwen tussen de instellingen vergroten en de kwaliteit verbeteren. Vooral de eerste doelstelling krijgt veel aandacht binnen het Bologna-proces.

Studentenparticipatie, diversiteitsbeleid, internationalisering en sociaal beleid (bijvoorbeeld een standaard voor studentenvoorzieningen) hebben een impact op de kwaliteit van het onderwijs en de omkadering. Daarom moeten deze parameters ook in het kwaliteitszorgproces aan bod komen.

Isabelle De Ridder
secretaris

Harry Martens
voorzitter